

สรุป

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากรของ 15 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือระหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2513 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของเนื้อที่และจำนวนประชากรมากที่สุด ประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศ และมีอัตราการเพิ่มของประชากรอยู่ในระดับสูงตลอดมา จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในระหว่างปีสามะโน พ.ศ. 2503 - 2513 มีถึง 3,033,597 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 37.3 ของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั่วประเทศ ส่วนมากเป็นการเพิ่มในโคราชภาคเหนือมากกว่าที่จะเพิ่มในโคราชภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2508 - 2513) ประชากรที่เพิ่มขึ้นในโคราชภาคเหนือมีมากกว่าในโคราชภาคใต้ประมาณ 100,962 คน ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าทิศทางและกระแสการย้ายถิ่นของประชากรทั้งจากภายในภาคและที่มาจากต่างภาคจะพากันมุ่งหน้าไปยังจังหวัดที่อยู่ทางตอนเหนือของภาคเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มาจากตอนกลางและทางตอนใต้ของภาค ยังผลให้จังหวัดหนองคาย เลย และอุดรธานี มีอัตราการเพิ่มประชากรอยู่ในระดับสูงของภาคและของประเทศ (ร้อยละ 5.58, 4.45 และ 4.16 ตามลำดับ) จังหวัดอุดรธานีได้ประชากรเพิ่มสุทธิสูงสุดจำนวนทั้งสิ้น 33,485 คน ส่วนหนองคายได้ประชากรเพิ่มสุทธิจากการย้ายถิ่นเข้ามากกว่าย้ายถิ่นออกเป็นจำนวนทั้งสิ้น 40,200 คน ในระยะแรกและระยะที่ 2 ตามลำดับ ส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดและขอนแก่นสูญเสียประชากรสุทธิสูงสุดของภาคเป็นจำนวนทั้งสิ้น 23,759 คน และ 39,983 คน สำหรับในระยะแรกและระยะที่ 2 ตามลำดับเช่นเดียวกัน

สำหรับการย้ายถิ่นกับต่างภาค พบว่า ยังมีสัดส่วนน้อยอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับ สัดส่วนของจำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นอยู่ภายในภาค แต่ถาพิจารณาในระดับภาคย่อย พบว่า มีการย้ายถิ่นอยู่ภายในภาคย่อยของตนเองมากที่สุด แต่ลักษณะการย้ายถิ่นภายในภาคจะ ค่อย ๆ ลดความสำคัญลงโดยไปเพิ่มที่การย้ายถิ่นออกไปยังต่างภาคมากขึ้นในระยะที่ 2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้ายถิ่นไปยังกรุงเทพ - ชนบุรีได้เพิ่มควมสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ จน กล่าวได้ว่า การย้ายถิ่นระหว่างภาคของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการย้ายถิ่นกับ กรุงเทพ - ชนบุรี เป็นสำคัญ โดยภาคนี้สูญเสียประชากรสุทธิให้แก่กรุงเทพ - ชนบุรี เป็น จำนวนรวมกันทั้งสิ้นประมาณ 63,000 คนในระหว่าง 2 ปีสามะโนดังกล่าว เมื่อคุทิศทาง และกระแสการย้ายถิ่นออกและเข้าจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า ส่วนใหญ่แล้ว การย้ายถิ่นที่มีกระแสเกินกว่า 500 คนขึ้นไปจะเป็นการย้ายถิ่นระหว่างจังหวัดที่อยู่ใกล้- เคียงกัน มีเขตแดนติดต่อกับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือมีระยะทางห่างจากกัน ไม่มากนัก ยิ่งระยะทางห่างออกไปจำนวนประชากรที่ย้ายถิ่นก็ยิ่งลดลง ยกเว้นจังหวัดที่มี บัจจัยดึงดูดมาก ๆ อย่างไม่ก็ตาม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สูญเสียประชากรสุทธิของ ภาคให้แก่ทุกภาคของประเทศเป็นจำนวนทั้งสิ้น 53,118 คน และ 86,859 คน ในระยะ แรกและระยะที่ 2 ตามลำดับ

อนึ่ง กระแสและทิศทางการย้ายถิ่นไปยังต่างภาคที่เกินกว่า 500 คนขึ้นไปใน ระยะแรก พบว่า มีทั้งสิ้น 34 สาย แต่ส่วนใหญ่ (17 สาย) จะอยู่ระหว่าง 1,000 - 5,000 คน ที่เกินกว่า 5,000 คน มี 2 สาย ได้แก่ จากจังหวัดอุบลราชธานีและนคร- ราชสีมาไปยังกรุงเทพ - ชนบุรี จุดหมายปลายทางในการย้ายถิ่นออกไปยังต่างภูมิภาค มีน้อยจังหวัด ซึ่งส่วนมากจะเป็นจังหวัดที่อยู่ในระยะทางใกล้กับหรือมีเขตแดนติดต่อกับ จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่จังหวัดเพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี ปราจีนบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร ยกเว้นจังหวัดเชียงราย กรุงเทพ - ชนบุรี และชลบุรี ที่มีระยะ ทางห่างไกลออกมา ส่วนกระแสการย้ายถิ่นเข้าพบว่า มีเพียง 6 สายเท่านั้น โดยมาจาก 3 จังหวัดสำคัญ ได้แก่กรุงเทพ - ชนบุรีมากที่สุด (4 สาย) สระบุรีและอยุธยาจังหวัดละ 1 สาย โดย 3 สายมีผู้ย้ายถิ่นระหว่าง 500 - 1,000 คน จำนวน 3 สาย และมีผู้ย้าย

ถิ่นระหว่าง 1,000 - 5,000 คน อีก 3 สายเช่นเดียวกัน

สำหรับในระยะที่ 2 พบว่า กระแสการย้ายถิ่นออกที่เกินกว่า 500 คนขึ้นไป ได้เพิ่มขึ้นเป็น 64 สาย ส่วนมาก (31 สาย) จะมีผู้ย้ายถิ่นระหว่าง 1,000 - 5,000 คนเช่นเดียวกับในระยะแรก กระแสการย้ายถิ่นระหว่าง 5,000 - 10,000 คน มี 1 สาย ได้แก่จากจังหวัดร้อยเอ็ดไปยังกรุงเทพฯ - ชนบุรี และกระแสการย้ายถิ่นที่มีผู้ย้ายถิ่นเกินกว่า 10,000 คนขึ้นไปมีทั้งสิ้น 2 สาย ได้แก่จากจังหวัดอุบลราชธานีและนครราชสีมาไปยังกรุงเทพฯ - ชนบุรีเช่นเดียวกัน กรุงเทพฯ - ชนบุรียังคงเป็นแหล่งรวมของการย้ายถิ่นออกจากภาคนี้โดยมีกระแสการย้ายถิ่นเข้าสูงสุดถึง 14 สาย หรือมาจาก 14 จังหวัด โดยมากกว่า 1 ใน 2 มาจาก 3 จังหวัดข้างต้น นับเป็นครั้งแรกที่ประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือย้ายถิ่นไปยังภาคใต้ที่มีกระแสการย้ายถิ่นเกินกว่า 500 คนขึ้นไป จำนวนสายที่ย้ายถิ่นไปมีรวมทั้งสิ้น 3 สาย ได้แก่การย้ายถิ่นไปยังจังหวัดพังงาและภูเก็ต อย่างไรก็ตาม กระแสการย้ายถิ่นเข้าก็ได้เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันเป็น 33 สาย แต่ส่วนใหญ่ (21 สาย) จะมีผู้ย้ายถิ่นเข้าระหว่าง 500 - 1,000 คน ทิศทางที่ย้ายถิ่นมาส่วนมาก ก็จะเป็นจังหวัดเดียวกันกับจังหวัดที่ประชากรของภาคนี้ย้ายถิ่นไป โดยกรุงเทพฯ - ชนบุรี มีจำนวนสายที่ย้ายถิ่นไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด

สำหรับในระดับภาคย่อยพบว่า มีรูปแบบเช่นเดียวกับระดับภาค กล่าวคือ ทั้งโคราชภาคเหนือและโคราชภาคใต้อาจสูญเสียประชากรสุทธิให้แก่ทุกภาคของประเทศ แต่โคราชภาคใต้อาจสูญเสียมากกว่าและยังสูญเสียให้แก่โคราชภาคเหนือด้วยประมาณ 7,000 คน เนื่องจากกระแสและทิศทางการย้ายถิ่นของประชากรส่วนใหญ่จะเป็นการย้ายถิ่นจากบริเวณที่มีอากาศแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก และประชากรประกอบอาชีพในการทำนาเพียงอย่างเดียว เช่น จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด มหาสารคาม เป็นต้น ไปยังจังหวัดที่อยู่ทางตอนเหนือของภาค ได้แก่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย และเลย ยังผลให้จังหวัดอุดรธานีได้ประชากรเพิ่มสุทธิสูงสุดในระยะแรกเป็นจำนวนทั้งสิ้น 33,485 คน ส่วนจังหวัดหนองคายได้ประชากรเพิ่มสุทธิสูงสุดในระยะที่ 2 เป็นจำนวน 40,200 คน

จังหวัดมหาสารคามมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเป็นลบสูงสุดในระยะแรกเท่ากับ -41.2 และจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเป็นลบสูงสุดในระยะที่ 2 เท่ากับ -56.7 ต่อประชากร 1,000 คนตามลำดับ

การย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนทำให้รูปแบบการกระจายตัวของประชากรภายในภาคเปลี่ยนแปลงไประหว่างปี พ.ศ. 2503 - 2513 เนื่องจากทิศทางการย้ายถิ่นจะเป็นการย้ายถิ่นจากบริเวณหรือจังหวัดที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงบริเวณตอนกลางของภาคไปยังบริเวณหรือจังหวัดที่มีความหนาแน่นของประชากรที่เบาบางกว่าทางตอนเหนือของภาค ยังผลให้จังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวมีร้อยละของความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มขึ้นสูงกว่าในบริเวณอื่น ๆ ทั้งหมด ยิ่งบริเวณที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงมากเท่าใด ร้อยละของความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มขึ้นระหว่างปีสามะโน พ.ศ. 2503 - 2513 ก็ยิ่งเพิ่มขึ้นน้อยมาก แสดงให้เห็นว่าการมีประชากรที่หนาแน่นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ที่คำนวณได้จากตัวแปรอัตราการย้ายถิ่นออกต่อ 1,000 คน กับความหนาแน่นของประชากรแบบเลขคณิตเท่ากับ 0.875464 (พ.ศ. 2503) และ 0.686806 (พ.ศ. 2513) ตามลำดับ

สำหรับปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจจะยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่น กล่าวคือ บริเวณหรือจังหวัดที่มีการย้ายถิ่นออกเป็นจำนวนมากและมีอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเป็นลบนั้นจะเป็นบริเวณที่มีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่ค้ำค้ำกว่าบริเวณที่ย้ายถิ่นไปหรือจังหวัดที่เป็นจุดหมายปลายทาง เช่นการมีภูมิอากาศร้อนและแห้งแล้ง การมีอัตราการระเหยของน้ำที่สูง การมีปริมาณฝนที่ตกน้อย การมีดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์และขาดการบำรุงดิน การมีพื้นที่ที่เป็นป่าสำหรับการบุกเบิกน้อยหรือไม่มีเลย การที่ประชากรประกอบอาชีพทำนาอย่างเดี่ยว รวมทั้งการขาดแคลนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการค้าอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นออกไปยังบริเวณที่มีโอกาสดีกว่าทั้งสิ้น ดังนั้นการย้ายถิ่นออกของ

ประชากรในเขตชนบทเข้าสู่เมืองจึงเกิดขึ้นจากปัจจัยผลักดันดังกล่าวมาแล้วมากกว่าที่จะเกิดจากปัจจัยดึงดูดของเมือง แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ดึงดูดหรือผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นพบว่า มิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจกล่าวได้ว่า ความไม่เท่าเทียมกันของโอกาสทางด้านเศรษฐกิจในแต่ละบริเวณจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นภายในภูมิภาคขึ้น สรุปแล้ว การย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นกระบวนการจัดการกระจายตัวเสียใหม่ (Redistributive Process) ที่สำคัญ อันเป็นผลมาจากความแตกต่างในเรื่องของปัจจัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความหนาแน่นของประชากร โอกาสในการหางานใหม่ ความแตกต่างของผลผลิตทางการเกษตร การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนากิจการสาธารณูปโภค และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เชิงไถหว่านหรือพื้นที่ที่สามารถอำนวยความสะดวกในการเพาะปลูก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ผลจากการศึกษาครั้งนี้ยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะใช้อธิบายสาเหตุหรือปัจจัยอันเป็นมูลเหตุแห่งการย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อย่างละเอียด เพราะข้อมูลที่มีอยู่จำกัด เนื่องจากสำมะโนประชากรทั้ง 2 ครั้งของประเทศไทย คือ สำมะโนประชากรแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503 และสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 มิได้ระบุข้อมูลที่เกี่ยวกับสาเหตุของการย้ายถิ่นไว้ และผู้วิจัยไม่ได้ออกทำการสำรวจด้วยตนเอง (Field work) อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้อาจจะใช้อ้างอิงและใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้สนใจในเรื่องเดียวกันนี้หรือหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. การวิจัยครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการนำปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเข้ามาศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากร รวมทั้งการนำเสนอข้อมูลโดยวิธีการทางภูมิศาสตร์ ดังนั้นปัจจัยทางธรรมชาติที่นำมาศึกษาโดยละเอียด และหาความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นออกนั้น จึงกระทำได้แต่เพียงปัจจัยที่มีข้อมูลเพียงพอ

เท่านั้นซึ่งได้แก่ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย สมควรที่ผู้สนใจควรจะศึกษาต่อถึงปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่น่าสนใจอื่น ๆ ที่มีผลต่อการย้ายถิ่น เช่น บทบาทของการชลประทาน คุณภาพของดิน และการคมนาคมขนส่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม อันมีผลต่อกระบวนการย้ายถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาเขตชนบทและยับยั้งการย้ายถิ่นออกให้ลดน้อยลงในอนาคต